

LLIBRE PRIMER

I

Hi ha una bonica carretera que va d'Ixopo fins als turons. Aquests turons són de pendents suaus, verds d'herba; un encant per als ulls —tant, que ningú encara no ha sabut dir-ho ni en prosa ni en vers. La carretera puja al llarg de dotze quilòmetres, fins a Carisbrooke; i d'allà estant, quan no hi ha boires, es veu a sota una de les valls més boniques de tot Àfrica. Al volt, tot són herbatges i falgueres, i se sent el crit melancòlic del titihoya, un dels ocells del veld. A sota hi ha la vall de l'Umzimkulu, per on el riu d'aquest nom, que ve del Drakensberg, va cap al mar. De l'altre costat del riu, les altes cadenes dels turons, un rere l'altre, i, més enllà encara, les muntanyes d'Ingeli i d'East Griqualand.

L'herba és tan espessa i tofuda que no hi ha manera de veure la terra. Reté la pluja i la boira, que xopen la terra i alimenten els rius per totes les barrancades. L'herba és tan abundant que no hi ha prou ramats per pasturar-hi ni prou incendis per destruir-la. Descalceu-vos per caminar-hi, perquè aquesta terra és tan sagrada encara com quan sortí de les mans del Creador. Protegiu-la, guardeu-la, perquè protegeix els homes, és la guardiana dels homes. Destruïu-la, i l'home és destruït.

Des d'on sou, l'herba és rica i tofuda i no podeu veure la terra. Els rics turons verds, però, s'interrompen. Baixen cap a la vall, i, tot baixant, canvien de natura. Es tornen rojos i despullats; ja no poden aguantar l'aigua ni les boires, i els riuets s'assequen a les torrenteres. Massa ramats peixen l'herba, massa incendis ho arrasen tot. Aneu ben calçat per ca-

minar-hi, perquè tot és rude i dur, i les pedres tallen sota els peus. Allò no és cuidat, ni vigilat; ningú no se'n cuida, aquesta terra no protegeix els homes, no és la guardiana dels homes. Fa molt de temps que no se sent, aquí, el crit del titihoya.

Els grans turons rojos s'alcen desolats, i la terra s'esqueixa com si fos carn. La claror dels llampecs espetega damunt seu, els núvols aboquen la seva càrrega damunt seu, retornen a la vida els riuets morts, vessant de la sang roja de la terra. A baix, a les valls, les dones graten el que resta de terra bona, i el morenc arriba tot just a l'alçada d'un home. Són les valls on no hi ha més que vells i velles, mares i criatures. Els homes se n'anaren, els xicots i les noies se n'anaren. La terra no pot donar-los més nodriment.

La noieta va fer una correguda cap a l'església, que era de fusta i d'uralita. Duia una carta a la mà i per això es donava importància. Al costat de l'església hi havia una casa; trucà, tímida, a la porta. El reverend Stephen Kumalo va alçar els ulls de la taula on estava escrivint i digué: «Entreu».

La noieta empenyé la porta amb precaució, com si tingués por d'obrir-la massa bruscament en una casa com aquella, tan important, i entrà amb passa tímida.

—Porto una carta, umfúndisi.

—¿Una carta? I ¿d'on la portes, filla meva?

—De la botiga, umfúndisi. L'home blanc m'ha dit que us la portés.

—Has fet bé. Molt bé, petita.

Però la noieta no se n'anava. Es fregava els peus nus, l'un contra l'altre, i acariciava amb la punta del dit el cantell de la taula de l'umfúndisi.

—Potser tens gana, petita.

—¡Oh! No gaire gana, umfúndisi.

—¿Potser una mica mica de gana?

—Sí, una mica mica de gana, umfúndisi.

—Aleshores, vés-te'n a trobar la mare. Potser ella té alguna cosa per menjar.

—Moltes gràcies, umfúndisi.

Caminava d'una manera delicada, com si els seus peus poguessin fer malbé una casa tan bonica, una casa on hi havia taules i cadires, i un rellotge, i una planta en un cossi, i força llibres, més llibres que no hi havia a l'escola.

Kumalo es va mirar la seva carta. Era bruta, sobretot al voltant del timbre. No hi havia dubte que havia passat per moltes mans. Venia de Johannesburg. Hi tenia molts parents, a Johannesburg. El seu germà John, que era fuster, hi havia anat, i tenia negoci propi a Sophiatown, Johannesburg. La seva germana Gertrude, vint-i-cinc anys més jove que ell, filla de les velleses dels seus pares, hi havia anat amb el seu fill, a la recerca del marit que partí cap a les mines i no n'havia tornat. El seu fill únic, Absalom, hi havia anat a la recerca de la seva tia Gertrude, i no havia tornat més. I, encara, molts altres parents seus, de parentiu més llunyà, eren a Johannesburg. Costava, doncs, d'endevinar de qui pogués venir aquesta carta, perquè feia molt de temps que cap d'ells no havia escrit, i un no podia recordar-se del traç de la lletra d'uns i altres.

Va tombar la carta del dret i del revés, però res no deia d'on pogués venir. Es resistia a obrir-la, perquè, un cop és oberta una cosa així, ja no hi ha manera de tornar-la a tancar.

Va cridar la seva dona:

—¿Se n'ha anat la nena?

—Està menjant, Stephen.

—Deixa-la que mengi, doncs. Ha portat una carta. ¿Què et penses que pot dir, aquesta carta?

—¿Què vols que en pensi, Stephen?

—No, jo tampoc no en sé res. Mira-te-la.

La dona va agafar la carta i la va palpar. Però el tacte no aclaria de qui pogués venir. Va llegir l'adreça en veu alta, poc a poc i mirant-s'hi:

Rev. Stephen Kumalo
Església de Sant Marc
Ndotsheni
(Natal)

Fent el cor fort, digué:

—No és del nostre fill.

—No —digué ell. I sospirà—: No és del nostre fill.

—Potser en parla —digué ella.
—Sí —digué ell—. Pot molt ben ser.
—No és de la Gertrude —digué ella.
—Potser és del meu germà John.
—No és d'en John —digué ella.
Callaren. Després ella digué:
—¡Tant com esperem una carta per l'estil, i quan arriba tenim por d'obrir-la!
—¿Qui té por? —digué ell—. Obre-la.
Ella l'obrí, poc a poc i mirant-s'hi, perquè no hi estava feta, a obrir cartes. Desplegà el full, ben pla, i es posà a llegir lentament i baixet, tant ell no entenia tot el que ella deia.
—Llegeix més alt —digué.
Ella llegí més alt, confegint les síl·labes com un zulu quan llegeix anglès:

Casa de la Missió
SOPHIATOWN (Johannesburg)
25 de setembre de 1946

Estimat germà en Crist,
he tingut ocasió de fer la coneixença d'una dona jove, aquí a Johannesburg. Es diu Gertrude Kumalo, i he sabut que és germana del reverend Stephen Kumalo, de l'església de Sant Marc, a Ndotsheni. Aquesta dona està molt malalta, i per això us demano que vingueu de seguida a Johannesburg. Acudiu a casa del reverend Theophilus Msimangu, a la Casa de la Missió, a Sophiatown, i allà us donaré més detalls. També us trobareu un allotjament que no sigui massa car.

Sóc, estimat germà en Crist, vostre,
Theophilus Msimangu.

Callaren una bona estona fins que, a l'últim, ella digué:
—¿I bé, marit meu?
—I bé, ¿què hi ha?
—Aquesta carta, Stephen. L'has escoltada.

—Sí, l’he escoltada. No és una carta fàcil.
 —No, no és una carta fàcil. ¿Què faràs?
 —¿Ja ha menjat, la petita?
 Ella anà a la cuina i en tornà amb la nena.
 —¿Ja has menjat, menuda?
 —Sí, umfúndisi.
 —Aleshores, vés en pau, criatura. I gràcies d’haver dut la carta. I, si et plau, dóna també les gràcies a l’home blanc de la botiga.
 —Sí, umfúndisi.
 —Vés en pau, criatura.
 —Quedeu en pau, umfúndisi. Quedeu en pau, mare.
 —Vés en pau, filla meva.
 D’un pas lleuger, la nena se n’anà cap a la porta, i la tancà amb compte i en tombà el pom poc a poc com si tingué per de fer-la petar amb brusquedat.
 Quan la nena fou fora, la dona digué:
 —¿Què faràs ara, Stephen?
 —¿A propòsit de què, muller meva?
 Ella li respongué, pacient:
 —A propòsit d’aquesta carta, Stephen.
 Ell sospirà.
 —Porta’m el diner de Sant Chad —digué.
 Ella sortí, i tornà duent una capsa de llauna, com aquelles en què es ven el cafè o el cacau, i la hi donà. Ell la sospesà, com si l’estudiés o com si la capsa li pogués donar una resposta, fins que la dona digué:
 —Cal fer-ho, Stephen.
 —¿Com puc atrevir-m’hi? —digué ell—. Aquest diner era per poder enviar l’Absalom a Sant Chad.
 —L’Absalom no anirà mai a Sant Chad.
 —¿Com pots dir això? —digué ell, amb vivesa—. ¿Com pots dir una cosa semblant?
 —És a Johannesburg —digué ella, cansada—. Quan un va a Johannesburg ja no en torna.
 —Tu ho has dit —digué ell—. I ara ja està dit. Aquest di-

ner, que havia estat estalviat amb aquest propòsit, no servirà mai per a això. Has obert una porta, i perquè l'has oberta cal que hi passem. I només Tixo sap on farem cap.

—No sóc jo qui l'ha oberta —digué ella, ferida per la seva acusació—. Fa molt de temps que és oberta, però tu no ho volies veure.

—Teníem un fill —digué ell amb duresa—. Els zulus tenen molts fills, però nosaltres només en teníem un. Se n'anà a Johannesburg, i, com tu has dit, quan un va a Johannesburg ja no en torna. Ni tan sols escriuen. No van a Sant Chad per rebre la instrucció sense la qual un negre no pot viure. Van a Johannesburg, i allà es perden i no se'n canta mai més ni gall ni gallina. I aquest diner...

Però ella no trobava paraules per dir-ho. Així, digué ell:

—El tinc a la mà.

I encara ella seguia sense dir res. Així, repetí ell:

—El tinc a la mà.

—Tu mateix et fas mal —digué ella.

—¿Que jo mateix em faig mal? ¿Jo mateix? No em faig mal, són ells que me'n fan. El meu mateix fill, la meva mateixa germana, el meu mateix germà. Se'n van i ja no escriuen més. Potser no imaginem que nosaltres patim. Potser tant se'ls en dóna.

La seva veu s'alçava forta, i els seus mots eren plens de ressentiment.

—Vés a preguntar-ho a l'home blanc —continuà—. Potser hi ha cartes. Potser han caigut sota el taulell, o jeuen amagades entre els sacs. Mira pels arbres, que potser el vent les ha fetes volar cap allà.

Ella va fer un xiscle.

—Et fas mal, i a mi també.

Retornà a si mateix, i li digué, humil:

—Que jo no faci això.

Li allargà la capsa de llauna:

—Obre-la —digué.

Ella agafà la capsa i l'obrí amb mans tremoloses. En bui-

dà el contingut sobre la taula: alguns vells bitllets, bruts, i una rastellera de monedes d'argent i de coure.

—Conta-ho —digué ell.

Ella ho comptà, treballosament, tombant i retombant els bitllets i les monedes per tal d'estar ben segura del que valien.

—Dotze lliures, cinc xílings i set penics.

Ell digué:

—En prendré vuit lliures, els xílings i els penics.

—Pren-ho tot, Stephen. Potser hi haurà doctors, hospitalers i altres maldecaps. Pren-ho tot. I pren la llibreta de la Caixa Postal d'Estalvis. Hi ha deu lliures. Creu-me: pren-la també.

—Ho havia estalviat per comprar-te una cuina amb forn.

—No podem fer-hi res —digué ella—. I aquest altre dinar, encara que l'estalviéssim pensant en Sant Chad, jo comptava fer-lo servir per comprar-te un vestit negre nou i un barret negre nou, i uns colls durs nous.

—En això tampoc no podem fer-hi res. Vejam, me n'ani-ré...

—Demà —digué ella—. Des de Carisbrooke.

—Ara mateix escriuré al bisbe per dir-li que no sé quant de temps seré fora.

S'alçà pesadament, s'acostà a la seva dona i es quedà plantat davant seu.

—Em sap greu haver-te fet mal —digué—. Me'n vaig a l'església a resar.

Sortí; ella, de la finestra estant, el veia caminar a passes lentes cap a la porta de l'església. Després anà a asseure's a la taula d'ell, hi reclinà el cap; i allà s'estava, quieta i callada, amb el dolor pacient de les dones negres, amb el dolor dels bous, amb el dolor de les criatures mudes.

Tots els camins menen a Johannesburg. A través de les llargues nits passen els trens cap a Johannesburg. Les làmpares dels compartiments il·luminen els terraplens, l'herba i les pedres d'uns camps adormits. Feliços els ulls que poden cloure's.